

a

llegim

46-47

● Entrevista a la professora i assagista Silvia Federici ● Nou llibre de Siri Hustvedt, 'Records del futur'

48

● 'La passió', de Jeanette Winterson: una novel·la ambientada a Venècia
● Un Albert Camus inèdit en català

De les ruïnes a la consolidació

El segle XIX va ser decisiu per a l'impuls, l'enfortiment i la pervivència de la literatura catalana. Els professors Enric Cassany i Josep Maria Domingo publiquen 'El Vuit-cents', amb què la 'Història de la literatura catalana' d'Enciclopèdia arriba al període contemporani. Hi apareixen figures decisives com les de Jacint Verdaguer, Narcís Oller, Àngel Guimerà i Frederic Soler 'Pitarra'

◆◆◆◆◆ Jordi Nopca

HISTÒRIA DE LA LITERATURA CATALANA. EL VUIT-CENTS
ENRIC CASSANY I JOSEP M. DOMINGO (DIRECTORS)
ENCICLOPÈDIA CATALANA / BARCELONA / AJ. DE BARCELONA
630 PÀG. / 39,50 €

“**H**em de deixar de definir la producció literària en català del Renaixement, Barroc i Il·lustració com a Decadència”, deia fa dos anys Josep Solervicens, director del quart volum de la nova *Història de la literatura catalana*, coeditada per Enciclopèdia Catalana, Barcino i l'Ajuntament de Barcelona. Els cinc noms que el professor de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona destacava eren Cristòfol Despuig, Pere Serafí, Vicent Garcia, Francesc Fontanella i Joan Ramis.

El segle que va arribar després de la Il·lustració, el XIX, va ser crucial per a la literatura catalana. Encara que hi hagués uns quants autors que relliguessin l'esplendor medieval amb el contemporani, “a l'inici del segle la literatura catalana no existia com a tal, però el 1893, quan acaba el període, ja hi és”, explica Àlex Broch, director de tot el projecte, “configurat per vuit volums, 4.500 pàgines i prop de 70 professors de totes les universitats

dels Països Catalans”. Els directors del cinquè volum són Enric Cassany i Josep Maria Domingo, professors a les universitats Autònoma i de Lleida respectivament. L'han batejat com *El Vuit-cents*. “És un títol vindicatiu –diuen–. El terme *Renaixença* només és útil de cara al coneixement històric si es fa correspondre amb un determinat procés situat a les dècades del

vuit-cents”. En el pròleg de *Lo Gaiter del Llobregat* (1841), Joaquim Rubió i Ors (1818-1899) “plantejava la seva proposta en termes de recuperació d'una llengua agonitzant i del record d'un passat gloriós, pràcticament desconeguda pels seus propis parlants la primera i esborrat de la memòria col·lectiva el segon”, escriu Domingo en un dels capítols inicials del volum,

01

on explica la transició de l'Antic Règim a l'ordre liberal.

“El volum vol incidir en el fet que el vuit-cents és un temps dens, complex i desconcertant –expliquen els directors del llibre–. Igual que passa en aquell mateix moment en els altres pobles europeus, aquí es dona una revolució simbòlica que es vincula a través del català. La reconfiguració de la mirada sobre la llengua s’acabarà convertint en literatura”. Així com els catalans “mostren una extraordinària competència en el món del capitalisme i l’intercanvi comercial” des de molt aviat, “les opcions d’interpretació simbòlica” són més limitades: la recuperació del català literàriament està lligada “a la cooptació dels codis estètics del Romanticisme”. La mirada retrospectiva –històrica: l’elogi de les ruïnes medievals– serà crucial en els “tres somiadors i artífexs majors” de la revolució simbòlica catalana: al costat de Rubió i Ors hi trobem Pau Piferrer (1818-1848) i Manuel Milà Fontanals (1818-1884).

“El vuit-cents, en efecte, inventa alhora la matèria de què s’ocupen aquest i la resta de volums de la nostra *Història de la literatura catalana* i el gènere mateix a què s’acullen”, afirmen els directors al pròleg. Si Antoni de Capmany escrivia a finals del segle XVIII que el català era “*aquel idioma antiguo provincial, muerto hoy para la república de las letras*” –es parlava “com a patuès grotesc dels il·lustrats”, afegix Domingo–, mig segle després el “vulgar català” es convertia

“EL VUIT-CENTS ÉS UN SEGLE DENS, COMPLEX I DESCONCERTANT”, EXPLIQUEN ENRIC CASSANY I JOSEP MARIA DOMINGO

DURANT ELS PRIMERS ANYS DEL SEGLE XIX, LA LLENGUA CATALANA ERA VISTA “COM A PATUÈS GROTESC DELS IL·LETRATS”

01
L'OLI SOBRE TELA ‘RUÏNES’, DE LLUÍS RIGALT (1865). MNAC

02
J.M. DOMINGO, ÀLEX BROCH I ENRIC CASSANY, TRES DELS ARTÍFEXS DE L'OBRA.
PERE TORDERA

en “*llemosí mirífic*”, i els poetes catalans esdevenien “trobadors *nous i moderns*, segons reblaven les antologies respectives d’Antoni de Bofarull (1858) i de Víctor Balaguer (1859)”.

Precedents com els de *La pàtria*, que Bonaventura Carles Aribau (1798-1862) va escriure el 1832, i els poemes de *Lo Gaiter del Llobregat* (1841) de Rubió i Ors van contribuir a la restauració dels Jocs Florals de Barcelona el 1859. Aquests van oferir, “per damunt de les precarietats ostensibles de tot ordre, una instància de representació en què projectar-se i un mirall idealitzador i opulent on reflectir-se com a subjectes protagonistes dels seus afers”. En paral·lel a la reactivació del conreu de la poesia, autors com Josep Robrenyo (1780-1838) i Josep Anselm Clavé (1824-1874) van enriquir la pràctica teatral en català, que gràcies a Víctor Balaguer (1824-1901) i Frederic Soler *Pitarra* (1838-1895), entre d’altres, va passar per “diversos intents de dignificació”, fins que es va arribar a “la gran figura d’Àngel Guimerà” (1845-1924), que va compaginar la poesia amb obres com *Mar i cel* (1888) i *Terra baixa* (1896).

De Verdguer a la novel·la

Després de repassar figures com les de Marià Aguiló (1825-1897) i Teodor Llorente (1836-1911), que van expandir els postulats de la Renaixença a Mallorca i València respectivament, *El Vuit-cents* dedica el capítol més generós del volum, escrit per Ramon Pinyol i Torrents i Joan Santanach, a Jacint Verdguer (1845-1902). Se’l defineix com “una de les aportacions més sòlides i influents de la literatura catalana del segle XIX”, tant pel que fa “a la riquesa de la llengua, en què evita els manlleus propis de l’època i fa un ús molt ric i sincrètic de lèxic, expressions i estructures de diverses varietats dialectals del català”, com per la diversitat de la seva producció, que inclou poesia èpica, civil i autobiogràfica i també narracions de viatges (*Dietari d’un pelegrí a Terra Santa*, 1889) o articles periodístics (*En defensa pròpia*, 1895 i 1897).

A banda d’interessar-se per la prosa periodística de l’època, de la qual Cassany i Domingo destaquen la figura de Josep Yxart (1852-1895), *El Vuit-cents* explica les dificultats per crear un mercat lector de narrativa en català que permetés una producció industrial i professional. De la novel·la històrica s’arriba al costumisme d’Emili Vilanova (1840-1905) i al realisme de Josep Pin i Soler (1842-1927) o Narcís Oller (1846-1930), “creador de la novel·la catalana moderna”. “Durant molt de temps se’l va interpretar des d’una òptica realista i naturalista i se’n van destacar peces com *La febre d’or* [1982] –comenta Cassany–. Darrerament s’ha revaloritzat la seva última etapa, més influïda per autors russos com Dostoievski, que inclou novel·les com *La bogeria* [1898] i *Pilar Prim* [1906]”. Des del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença, celebrat a Barcelona el 1984, els estudis sobre el segle XIX català han crescut notablement, gràcies a la feina de la Societat Verdguer, la Societat Narcís Oller, equips universitaris de recerca específica i la celebració de diversos seminaris. També la publicació de monografies sobre alguns dels autors, noves edicions dels seus llibres i col·leccions com *El Vuit-cents*, de l’editorial Puntum, en actiu des del 2007. ♦♦

SET NOMS CLAU DEL SEGLE XIX CATALÀ

Frederic Soler

“El teatre existeix com a forma de lleure durant tot el segle XIX”, recorden Cassany i Domingo. “Hi ha diversos intents de dignificació del gènere, com ara Frederic Soler i Víctor Balaguer”. Conegut com a *Pitarra*, Soler va escriure obres com *L’esquella de la torratxa* (1864): són “formes de sainet renovades que mostren una visió irònica de la realitat del moment”.

Jacint Verdguer

“El gran esforç acadèmic” que s’ha projectat sobre Verdguer i la seva rellevància històrica fan que sigui un dels autors que mereix més pàgines d’*El Vuit-Cents*. “Va transitar per tots els estrats del mil·lles que és la literatura de l’època, des de l’alta poesia fins a la popular, els llibres de viatges i el paper com a intel·lectual orgànic de l’Església militant del seu temps”, explica J.M. Domingo.

Àngel Guimerà

“Amb Guimerà apareix la imatge del creador *pur* que preserva la seva autonomia intel·lectual gràcies a les rendes paternes –escriu Ramon Bacardit al capítol dedicat al dramaturg–. És el savi, l’artista que des de la seva major comprensió del sentit humanitarista pot exercir d’oracle damunt les diverses faccions”. El seu *apoliticisme* entronca amb “la funció que reclamava l’intel·lectual modern”.

Teodor Llorente

Entre els autors balears que apareixen al volum hi ha Marià Aguiló i Miquel Costa i Llobera. El representant valencià més destacat de la segona meitat del segle XIX és Teodor Llorente, gran exponent de la Renaixença al sud dels Països Catalans. Va estar al capdavant de *La Opinió* –rebatejat com *Las Provincias*–, va fundar la societat Lo Rat Penat i va recopilar els poemes en català a *Llibret de versos*.

Apel·les Mestres

El polifacisme de Mestres –dibuixant, il·lustrador, prosista, traductor, folklorista, entomòleg i músic– va ser “un capital decisiu” per al creador però ha estat “un factor de dificultat per a l’apreciació de la seva obra”, explica Domingo al llibre, que el considera “l’escriptor de la vida moderna” perquè la seva literatura està abocada a copsar “l’etern en la transitorietat”, en paraules de Baudelaire.

Dolors Monserdà

Va ser una de les primeres dones que es van dedicar a la novel·la, amb exemples com *Maria Glòria* (1917), que acaba de recuperar Adesiara amb un pròleg de M. Carme Mas, que ha estudiat Monserdà a fons. “La forta càrrega ideològica que impregna tota la seva obra és el salconduit que va trobar per poder escriure obertament, sense amagar la seva condició femenina”, diu.

Narcís Oller

La percepció de l’obra de Narcís Oller és que, “segons un acord general”, és “el narrador més destacat del vuit-cents català”, “el creador de la novel·la catalana moderna”, que aconsegueix superar les formes que ja no són “les del temps”, “romanticisme, costumisme, folklorisme i ruralisme”. Entre els seus llibres destacats hi ha *La papallona* (1882), *La febre d’or* (1892) i *Pilar Prim* (1906).